

Культурний капітал сучасної студентської молоді: структура, типи і практики накопичення (на прикладі студентства м. Харкова)

Ірина Нечитайло, Павло Назаркін, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»

Статтю присвячено дослідженню культурного капіталу сучасної студентської молоді. Представлені результати аналізу даних, отриманих в ході дослідження, проведеного під керівництвом і за участю авторів (n=394; метод анкетного опитування; об'єкт дослідження – студенти ЗВО м. Харкова). На підставі проведеного кореляційного аналізу отриманих даних підтверджено наступні дослідницькі гіпотези про наявність зв'язку між: 1) типом культурного капіталу і успішністю навчання (як важливою соціально-статусною характеристикою студентів); 2) видом професійно-трудої діяльності батьків і успішністю студентів; 3) видом професійно-трудої діяльності батьків і типом культурного капіталу студентів.

За результатами дослідження виділені два типи культурного капіталу студентської молоді: «знанієво-інформаційний» і «статусний». Простежено часову трансмісію статусного культурного капіталу. З'ясовано, що частота відвідуваності різних «культурних» закладів сучасними студентами корелює з частотою відвідування цих же закладів в дитячому віці.

Робиться заключний висновок про значущість культурного капіталу як потужного фактору процесів особистісного розвитку і соціально-статусної мобільності. Наголошується на необхідності постійного відслідковування результатів конвертації культурного капіталу студентів, що проявляються в їх подальших кар'єрних досягненнях і професійно-трудої самореалізації після закінчення навчання у ЗВО. Підкреслюється, що процес накопичення і розвитку культурного капіталу в системі вищої освіти передбачає вирішення наступних завдань: створення науково-освітніх комплексів, які наближали б носія культурного капіталу (студента) до практичної сторони майбутньої професійної діяльності; концентрація освітніх програм на процесах саморозвитку і самонавчання студентів (що передбачає активне читання).

Ключові слова: студентство, форми капіталу, культурний капітал, типи культурного капіталу, статусний культурний капітал, знанієво-інформаційний культурний капітал, структура культурного капіталу

Cultural capital of modern student youth structure, types and practices of accumulation (for example, students of Kharkiv)

Iryna Nechitailo, Pavel Nazarkin, Kharkiv University of Humanities «People's Ukrainian Academy»

The urgency of the article is due to the tasks of comprehensive development of the cultural capital of student youth. The problem of cultural capital originates from the ideas of M. Weber, E. Durkheim, T. Parsons and others. The ideas of these scientists are devoted by G. Becker, P. Bourdieu, J. Bichenko, N. Gorbunov, J. Coleman, F. Fukuyama, V. Radaev and others. Works by N. Bolshakov, O. Demkiv, V. Dresvyannikov, A. Dresvyannikova, M. Kolotilo, I. Samarina and other scientists are devoted to the problems of estimation of processes of accumulation of cultural and other types of capital of modern youth. The authors of the article emphasize that issues of analyzing the structure of cultural capital (which is rather complex) and processes of its accumulation and inheritance, as well as empirical operationalization of the notion of cultural capital, remain outstandingly studied. In this regard, the purpose of this article suggests highlighting the main results of their own empirical research on the cultural capital of modern student youth (for example, students of Kharkiv), and, on their basis, identify its types and structural components. The basis of the article is the results of a study conducted in 2016 under the guidance and with the participation of authors (n=394; method of questionnaire survey; object of the study – students of universities of Kharkiv)¹. The study tested research hypotheses confirm

¹ The sample is random, multi-stage, representative by gender for the general population of 171298 (students of Kharkiv in 2016); sampling error – 4.8%; sampling reliability – 95%.

List of universities whose students acted as respondents: 1. National Pharmaceutical University; 2. «People's Ukrainian Academy»; 3. V.N. Karazin National University; 4. Kharkiv National University of Radio Electronics; 5. Kharkiv National University of Agriculture; 6. Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics.

the link between: 1) the type of cultural capital and academic grades of students; 2) the professional status of parents and academic grades of students; 3) the professional status of parents and the type of cultural capital of students. The benefits of this study are that two types of cultural capital of student youth are identified: «knowledge-information cultural capital» and «status cultural capital». Moreover proved that that the frequency of attendance of various «cultural» institutions and activities by modern students correlates with the frequency of visits to the same places in childhood (there is a statistically significant connection and in the vast majority of cases the correlation coefficients are not lower than 0.2). The conclusions emphasize that cultural capital is a powerful factor in influencing the processes of personal development and social status mobility. In this connection, it is emphasized the expediency of continuous monitoring of the results of the conversion of cultural capital of students, manifested in their subsequent career advancements and professional self-realization after graduation.

Keywords: *students, forms of capital, cultural capital, types of cultural capital, status cultural capital, knowledge-information cultural capital, structure of cultural capital*

Культурный капитал современной студенческой молодежи структура, типы и практики накопления (на примере студенчества г. Харькова)

Ирина Нечитайло, Павел Назаркин, Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Статья посвящена исследованию культурного капитала современной студенческой молодежи. Представлены результаты анализа данных, полученных в ходе исследования, проведенного под руководством и с участием авторов (n=394; метод анкетного опроса; объект исследования – студенты вузов г. Харькова). На основании проведенного корреляционного анализа полученных данных подтверждены следующие исследовательские гипотезы о наличии связи между: 1) типом культурного капитала и успешностью обучения (как важной социально-статусной характеристикой студентов); 2) видом профессионально-трудовой деятельности родителей и успеваемостью студентов; 3) видом профессионально-трудовой деятельности родителей и типом культурного капитала студентов.

По результатам исследования выделены два типа культурного капитала студенческой молодежи «знаниево-информационный» и «статусный». Прослежено временную трансмиссию статусного культурного капитала. Установлено, что частота посещаемости различных «культурных» заведений современными студентами коррелирует с частотой посещения этих же заведений в детском возрасте. Делается заключительный вывод о значимости культурного капитала как мощного фактора процессов личностного развития и социально-статусной мобильности. Отмечается необходимость постоянного отслеживания результатов конвертации культурного капитала студентов, проявляются в их дальнейших карьерных достижениях и профессионально-трудовой самореализации после окончания учебы в вузе. Подчеркивается, что процесс накопления и развития культурного капитала в системе высшего образования предусматривает решение следующих задач: создание научно-образовательных комплексов, которые приближали бы носителя культурного капитала (студента) к практической стороне будущей профессиональной деятельности; концентрация образовательных программ на процессах саморазвития и самообучения студентов (что предполагает активное чтение).

Ключевые слова: *студенчество, формы капитала, культурный капитал, типы культурного капитала, статусный культурный капитал, знаниево-информационный культурный капитал, структура культурного капитала*

Постановка проблеми.

У відповідь на виклики часу в Україні актуалізується завдання оптимізації формування культурної складової потенціалу молодого покоління, зокрема студентської молоді як рушійної сили розвитку суспільства. У зв'язку з цим комплексний розвиток культурного капіталу студентської молоді є важливим фактором підвищення діяльнісного потенціалу даної соціальної групи.

Аналіз досліджень і публікацій.

Свою генеалогію проблематика культурного капіталу починає з ідей М. Вебера, Е. Дюркгейма, Т. Парсонса та ін. Слід зазначити, що в роботах цих вчених відсутні міркування про культурний капітал як такий, не пропонується визначень культурного капіталу тощо. І все ж таки ці роботи є значущими для подальшого розвитку уявлень про культурний капітал, оскільки в них здійснено всебічний аналіз соціально-культурних чин-

ників, що визначають сутність багатьох процесів у суспільстві. Розвиваючи ідеї позначених вище вчених, Г. Беккер, П. Бурдьє, Ю. Биченко,

Н. Горбунова, Дж. Коулмен, Ф. Фукуяма, В. Радаєв, І. Самаріна та інші дослідники пропонують дефініції культурного капіталу, визначаючи його через диференціацію різних форм капіталу, а також досліджують процеси накопичення, передачі та успадкування капіталів.

У рамках соціологічних освітніх концепцій досліджується не тільки зміст культурного капіталу суспільства, тих чи інших соціальних груп, а й механізми його накопичення, в тому числі й у системі освіти.

Такі дослідники, як В. Андрущенко, П. Бергер, Т. Лукман, Д. Константиновський, Ф. Шерегі пов'язують культурну капіталізацію з трансформацією соціальних ролей і статусів індивідів. Певні висновки про специфіку капіталу сучасної студентської молоді можна зробити з посиленням на дослідження О. Голікова, К. Воденко, В. Зирянова, І. Самаріної та ін.

Соціальні характеристики студентської молоді, в тому числі й окремих культурних аспектів цієї соціальної групи, представлені у працях таких вітчизняних соціологів, як О. Грішнова, Л. Сокур'янська, О. Фінагіна, В. Шапошникова та ін.

Проблемам оцінки процесів накопичення культурного та інших видів капіталу сучасної молоді присвячені роботи Н. Большакова, О. Демківа, В. Дресвянникова, А. Дресвянникової, М. Колотило, І. Самаріної та інших вчених [1; 4; 5; 6; 7].

Аналіз останніх наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених показує, що недостатньо вивченими залишаються питання, пов'язані з аналізом структури культурного капіталу (яка є досить складною) і процесів його накопичення й успадкування, а також з емпіричною операціоналізацією поняття культурного капіталу.

Мета. У зв'язку із зазначеним вище мета цієї статті полягає у висвітленні основних результатів емпіричного дослідження культурного капіталу сучасної студентської молоді і на їх підставі визначенні його типів і структурних складових (на прикладі студентства м. Харкова).

Виклад основного матеріалу.

Аналіз робіт П. Бурдьє і його послідовників дозволяє чітко позначити межі кожного виду капіталу і особливості їх взаємодії один з одним [2; 3]. Отже, економічний капітал включає всі економічні ресурси індивідів і груп, до яких

належать прибутки, майно тощо. Соціальний капітал являє собою сукупність соціальних контактів, пов'язаних з приналежністю до групи і залученням до стійкої мережі соціальних зв'язків. Символічний капітал представлений матеріальним речами і нематеріальними смислами, які мають символічне значення в межах тієї чи іншої соціальної групи або суспільства в цілому, символізують про соціальний статус їх власника. Культурний капітал відноситься до нематеріальних соціальних активів. Він визначається сукупністю наступних ресурсів: мова, культурні здібності, знання і вміння; володіння предметами культури, картинами, аудіо- та відеозаписами тощо; легітимність суджень і смаків, підтверджена науковими (експертними) знаннями.

Якщо економісти розтлумачують культурний капітал як «активи (матеріальні і нематеріальні), які роблять свій внесок у культурну вартість», то соціологи вважають, що культурний капітал виникає з культурного потенціалу в результаті його капіталізації. Іншими словами, різноманітні культурні надбання індивідів і груп перетворюються на «капітал» при зміні професійного статусу, отриманні економічних і соціальних переваг. Д. Тросбі визначає носія культурного капіталу як такого, що володіє певною цінністю, а сам капітал – як цю цінність. Тільки за певних умов діяльного використання культурні цінності, втілені в людині, змінюють її професійний статус, перетворюючи його на капітал [8, с. 6]. Така точка зору не є помилковою і має право на існування, але ми згодні з думкою Н. Большакова, який відзначає її неточність та помилковість, оскільки вона обмежується розглядом людини лише як «засобу» праці, виробничої сили, що приносить прибуток [1].

Розгляд основних соціальних рис культурного капіталу підводить до необхідності інтегрованого підходу до його вивчення. Ми цілком згодні з І. Самаріною в тому, що культурний капітал являє собою системну соціально-економічну категорію, яка відображає кількісні й якісні соціокультурні характеристики різних соціальних груп. Якісна характеристика культурного капіталу має подвійний прояв: з одного боку, потенційна форма культурного капіталу – це культурні, компетентнісні характеристики, знання, вміння, навички, цінності, норми, принципи, моральні пріоритети, мотиви праці акторів; з іншого боку, реально накопичена форма культурного капіталу – це культурний потен-

ціал людини, який використовується в процесі трудової діяльності, що легітимізує певний соціально-професійний статус, владу, динаміку кар'єрного росту тощо [6].

Підводячи підсумок щодо сутності культурного капіталу, визначимо його таким чином: культурний капітал являє собою реалізоване в практичній діяльності багатство у вигляді освіченості, інтелектуальних, морально-ціннісних та соціально значущих характеристик. За рахунок втілення у професійній діяльності людини таке багатство здатне приносити своєму власникові додаткові прибутки і привілеї. За своїм змістом культурний капітал легітимізує професійні статуси, ролі і владу, підтримує встановлений соціальний порядок у суспільстві і його окремих підсистемах. Культурний капітал є суспільним артефактом, який, будучи створеним і накопиченим людиною, транслюється наступним поколінням і тим самим підтримує міжпоколінні зв'язки [4].

Якщо говорити про дослідження культурного капіталу в Україні, то слід зазначити, що вони носять переважно теоретичний характер й орієнтовані на аналіз самого поняття культурного капіталу, поглиблення і уточнення його інтерпретації. Тому, з огляду на перспективу проведення власного емпіричного дослідження, ми звернулися до досвіду зарубіжних дослідників, зокрема, П. Бурдьє, А. Саллівана, П. Дімаджіо, Де Графа, Р. Крука та ін. [2; 3; 9; 10; 11; 12; 13; 14].

З опорою на висновки, зроблені цими вченими, нами були виділені наступні два типи культурного капіталу, умовно позначені як: «статусний» і «знанієво-інформаційний». Ці два типи розмежовуються нами у зв'язку з тим, що, по-перше, вони представлені різними наборами ресурсів, а по-друге, в подальшому вони конвертуються в різні форми капіталів. У зв'язку з цим мета нашого емпіричного дослідження полягала в тому, щоб виявити, який тип культурного капіталу є модальним (найбільш поширеним) для сучасного українського студентства, та в яких співвідношеннях представлені зазначені два типи у соціальній групі студентства.

У листопаді-грудні 2016 р. за допомогою методу анкетування нами було опитано 394 студен-

та м. Харкова², що навчалися на різних курсах і факультетах, переважно у державних ЗВО (виняток склали студенти Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія» як ЗВО приватної форми власності).

Оскільки ми планували дослідити зв'язок культурного капіталу і його конкретного типу з рівнем академічної успішності студентів, до інструментарію було включено відповідне запитання щодо рівня успішності як однієї з головних статусних характеристик студента. Отже, у нас вийшла наступна картина (за шкалою самооцінок): близько 30% студентів відзначили, що є «круглими» відмінниками або ж мають більшу частину оцінок «відмінно» у своїх залікових книжках; 50% опитаних студентів можна оцінити як «хорошистів», оскільки саме оцінка «добре» є модальною в їх залікових книжках; близько 20% опитаних зазначили, що мають у своїх залікових книжках більше задовільних оцінок; 1% опитаних має багато незадовільних оцінок.

Також, спираючись на дослідження П. Бурдьє, ми припустили, що на культурний капітал студентів і його якість (тобто тип) може впливати соціально-професійний статус батьків, тому наш інструментарій включив у себе і питання, що стосуються професійної діяльності матері і батька респондентів.

У нашому дослідженні ми умовно розрізнили статусний і знанієво-інформаційний типи культурного капіталу на підтипи, що відрізняються в залежності від характеру і якості культурної участі студентів, позначивши їх як: «статусний класичний» (відвідування театрів, концертів класичної музики тощо), «статусний сучасний» (відвідування кінотеатрів, концертів сучасних виконавців і сучасної музики тощо); «знанієво-розвиваючий» (наявність домашньої бібліотеки, частота читання книжок, відвідування музеїв, екскурсій тощо), «інформаційний» (частота читання інтернет-статей і новин тощо, читання «легкої» літератури). Слід відмітити, що дані типи є ідеальними моделями, і в чистому вигляді не існують на практиці. Цілком очевидним є те, що і відвідування кінотеатрів може давати нову інформацію і знання, в той час як читання деяких «класичних» книг

² Вибірка випадкова, багатоступінчаста, репрезентативна за статтю для генеральної сукупності 171298 (студентів у м. Харкові у 2016-2017 навч. р.); похибка – 4,8%; надійність – 95 %.

Перелік вузів, студенти яких виступили в якості респондентів: Національний фармацевтичний університет; Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; Харківський національний університет радіоелектроніки; Харківський національний університет сільського господарства; Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця.

може виявитися марним. Тим не менш, ми саме так типологізували культурний капітал сучасного студентства, з опорою на класичні схеми дослідження культурного капіталу, апробовані і перевірені західними соціологами.

Відразу ж підкреслимо, що, використовуючи термінологію, запропоновану О. Якубою, в якості базисного (тобто прогресивного, такого, що позитивно впливає на розвиток) для сучасного студентства ми визначили «знанієво-розвиваючий» тип, оскільки, як було доведено А. Салліван [14], культурний капітал, який відповідає цьому типу, корелює з високою академічною і подальшою професійною успішністю його носіїв.

Пристаючи до опису даного типу, вважаємо за необхідне відзначити, що вік початку появи інтересу до книг і читання у чверті опитаних студентів (25,5%) є, на наш погляд, досить пізнім – 16-18 років, тобто інтерес з'явився тільки близько до закінчення школи або з початком навчання у вищому навчальному закладі. У віці 19 років і старше цей інтерес виник у 11,5% опитаних студентів, а 12,5% відзначили, що їм взагалі нецікаво читати. У 8,2% респондентів інтерес до читання книг виник досить рано – в 3-5 років, але у більшості частини респондентів його виникнення збіглося з періодом навчання у початковій і середній школі (42,1%).

Разом із тим 21,9% опитаних студентів зазначили, що практично не читають книги, а 12,5% витрачають на це менше 10% вільного часу (на день). Велика частина студентів витрачає на читання книг близько третини вільного часу, а 16,4% – приблизно половину вільного часу. Тільки 6% студентів зазначили, що більшу частину вільного часу витрачають саме на читання книг.

В цілому можна сказати, що, незважаючи на поширений стереотип про «нечитаючу молодь», наше дослідження показало, що сучасне студентство м. Харкова в більшості своїй читає, а близько 22% – активно читає книги. Аналогічний розподіл спостерігається щодо частоти читання журнальних статей, в той час, як частота читання новин та інтернет-статей, як і очікувалося, є значно вищою: більшу частину вільного часу на це витрачає трохи більше за 18% опитаних студентів, а близько третини – витрачає 50% вільного часу. 19,7% студентів вказали, що витрачають на читання такої інформації близько 30% вільного часу.

Підкреслимо, що велике значення для визначення якості культурного капіталу має характер

тієї літератури та інформації, яку «споживають» студенти. Нас здивував той факт, що більше половини всіх опитаних читають в основному художню і наукову літературу (54,6 і 32,7 %, відповідно), 39,1% – новини, а 22,3% – статті публіцистичного жанру. Близько 9% респондентів читають переважно статті та інші публікації на політичні теми.

Наявність домашньої бібліотеки, як власної, так і у батьків, підтвердили більше третини респондентів (34,9%), а 45% відзначили, що така бібліотека є тільки у батьків. У 10% студентів домашньої бібліотеки немає, як і у їхніх батьків.

В цілому можна сказати, що сучасний студент – це читаюча людина, незважаючи на поширеність у масовій свідомості протилежної точки зору. Досить вагома частина студентів читає книги і наукові статті, але все ж таки великою є частка тих, хто вкрай рідко читає книги і статті (17-21 %). Сучасні студенти більшою мірою є «інтернет-читачами», так би мовити, і «споживачами» новинної інформації. Тобто простежується більш масова представленість «інформаційного» типу культурного капіталу, хоча частка носіїв «знанієвого» культурного капіталу також є досить значною, тим більше з урахуванням наявності більш, ніж у третини студентів своєї домашньої бібліотеки.

Оцінюючи наявність статусного культурного капіталу у сучасних студентів, слід зазначити, що переважна їх більшість відвідує музеї, 46% опитаних зазначили, що роблять це не частіше, ніж 1 раз на рік. 29% відвідує музеї щороку від 1 до 6 разів, з них не більше двох разів на рік – 20%. Дані показують, що виставки студенти відвідують частіше, а саме: 30,5% – не більше 1 разу на рік і 23,1% – 1-2 рази на рік. Хоча, як бачимо, і в даному випадку частота відвідування не є високою.

У театри студенти ходять трохи частіше, ніж в музеї і на виставки, а саме: 27,4% робить це з оптимальною для середньостатистичного студента частотою – 1-2 рази на рік, оскільки тих, хто робить це 3-4 рази на рік і частіше, ми б швидше віднесли до «прихильників жанру». Хоча слід зазначити, що частка таких серед опитаних студентів не така вже й мала і становить 15%.

Відсоток студентів, які не відвідують взагалі всі зазначені вище «культурні» місця, залишається у всіх випадках досить стабільною і коливається від 23 до 27%.

Значно рідше студенти відвідують концерти класичної музики. Більше половини всіх опи-

таних (53,8%) відзначило, що не відвідують їх взагалі. Четверть опитаних відвідує рідше 1 разу на рік. 1-2 рази на рік це роблять 12% опитаних студентів, а у 5% частота відвідування концертів класичної музики є порівняно високою – в середньому від 3 до 6 разів на рік.

Набагато частіше, ніж концерти класичної музики, студенти відвідують концерти сучасних виконавців: 23,1% – 1-2 рази на рік, 15,7% – 3-4 рази на рік і близько 8% – 5-6 разів на рік (тобто в середньому – 1 раз в 2 місяці). Є припущення, що частота відвідування була б значно вищою, якби вартість квитків на такі заходи була більш низькою.

І нарешті, істотно перевищує всі попередні показники частота відвідування студентами кінотеатрів. Близько 60% опитаних роблять це з максимальною (відповідно до нашого інструментарію) частотою – 5-6 разів на рік. 21,3% відвідує кінотеатр 3-4 рази на рік; 6,9% – 1-2 рази на рік; 6,7% – рідше 1 разу на рік і 6,4% опитаних студентів не відвідує кінотеатри взагалі.

У цілому, оцінюючи якість статусного культурного капіталу, слід зазначити, що переважає все ж таки «сучасний» його підтип. Музеї, виставки та театри, хоча і рідко, але відвідуються. Значно гіршою є картина відвідування концертів класичної музики (незважаючи на наявність сприятливих об'єктивних умов в місті – оперного театру, органного залу та ін.). Помітно частіше, ніж концерти класичної музики, студенти відвідують концерти сучасних виконавців. Суттєво перевищує всі показники частота відвідування студентами кінотеатрів. Практично кожний другий студент робить це в середньому один раз на два місяці. Очевидно, що статусний культурний капітал, позначений нами як «сучасний», представлений у соціальній групі студентства більш виразно, ніж «класичний».

Також ми ставили перед собою завдання прослідкувати процес накопичення і часової трансмісії різних типів капіталу, починаючи з дитячого віку. У зв'язку з цим в анкеті студентам ставилися запитання, пов'язані з частотою відвідування різних «культурних» закладів у дитячому віці. Заслуговує на увагу той факт, що у дитинстві респонденти набагато частіше відвідували музеї, театри і особливо виставки. Досить рідко у дитинстві вони відвідували як концерти класичної музики, так і концерти сучасних виконавців, що може пояснюватися віковою специфікою інтересів, а також матеріальною залежністю від батьків. Можливо, з цих же причин показники

частоти відвідування кінотеатрів в дитячому віці є помітно нижчими, ніж у студентському, але все ж таки кінотеатр (як особливе «культурне» місце) і в дитинстві зберігає за собою лідируючу позицію за відвідуваністю.

Роблячи загальний висновок за результатами одномірного розподілу, вважаємо за необхідне зазначити, що в цілому в соціальній групі (харківського) студентства переважають інтелектуально-посередні типи культурного капіталу. Однак результати одномірного розподілу не могли задовольнити в повній мірі наші дослідницькі завдання. Для того, щоб більш глибоко проаналізувати типи культурного капіталу сучасних студентів, ми звернулися до кореляційного аналізу, результати якого, як ми вважали, підтвердять або спростують наступні гіпотези: 1) існує зв'язок між типом культурного капіталу і успішністю як одним із найважливіших показників соціального статусу студента; 2) існує зв'язок між показниками успішності студентів і видами професійно-трудової діяльності їх батьків; 3) існує зв'язок між типом культурного капіталу студентів і видом професійно-трудової діяльності їх батьків; 4) існує зв'язок між частотою відвідуваності різних «культурних» місць в дитинстві і частотою їх відвідування в студентські роки (тобто має місце часова трансмісія культурного капіталу).

Перш ніж представити результати аналізу, вважаємо за необхідне зазначити, що прийнято вважати сильним зв'язок, відповідний значенням коефіцієнта кореляції вищим за 0,6. Однак це тільки в теорії. На практиці доведено: чим більшим є об'єм вибірки, тим менші коефіцієнти кореляції слід очікувати. При великих обсягах вибірки навіть слабка кореляція може виявитися цікавою з аналітичної точки зору, якщо вона є статистично значущою.

Соціологічні дослідження, проведені на основі кількісної методології, припускають великі і дуже великі вибіркові сукупності. Крім того, досліджуючи соціальні залежності і зв'язки, потрібно розуміти, що лінійних залежностей тут бути не може. Тобто на одну подію, як правило, впливає багато чинників. Якщо всі ці чинники (або більшість із них) у вигляді ознак закладені в інструментарій дослідження, і якщо уявити собі ідеальну модель рівномірного впливу кожного з них, то в результаті отримаємо досить низькі коефіцієнти кореляції. Утім, ці коефіцієнти свідчитимуть про наявність зв'язку.

Приблизно аналогічну картину, на нашу думку, ми отримали в результаті кореляційного аналізу даних нашого дослідження. Значення всіх коефіцієнтів кореляції, отриманих нами, за рідким винятком, не перевищували 0,2. Однак, як ми вже писали, такі значення все ж таки є для нас важливими. Тим більше, що ми орієнтувалися на класифікацію коефіцієнтів кореляції (яка враховує обсяг вибірки), згідно з якою беруться до уваги ті коефіцієнти, рівень значущості яких не менший за 0,1% або 1%.

Отже, спочатку проаналізуємо зв'язки і залежності, що характеризують інформаційний культурний капітал. Нами був виявлений статистично значущий зв'язок між активністю (обсягом) читання книг, журнальних, Інтернет-статей і видом професійної діяльності матері й батька. Коефіцієнт зв'язку не є високим (у всіх випадках він дорівнює 0,2), проте відзначимо, що зв'язок цей є статистично значущим, а такий низький коефіцієнт може пояснюватися впливом на активність читання багатьох інших чинників. Хоча у даному випадку ми не можемо достеменно сказати, чиї діти активніше (більше) читають – працівників розумової або нерозумової (фізичної та подібн.) праці. Слід також зазначити, що спостерігається статистично значущий зв'язок між видом професійної діяльності матері і успішністю студентів (0,2); при цьому зв'язок з професійною діяльністю батька відсутній.

Має місце статистично значущий прямий зв'язок між активністю читання книг, а також Інтернет-статей та академічною успішністю студентів (0,2). Ті студенти, які більше читають, мають кращі успіхи у навчанні. При цьому під-

креслимо, що анкета передбачала питання про зміст (жанр) тієї літератури, яку читають студенти, у зв'язку з чим ми можемо констатувати відсутність зв'язку між змістом (жанром) та успішністю студентів.

Важливо підкреслити, що один з найвищих коефіцієнтів кореляції, які нам вдалося виявити в результаті процедури двомірного розподілу (0,3), свідчить про зв'язок віку, в якому респонденти активно почали читати і цікавитися книгами, з активністю їх читання на сьогоднішній день, що свідчить про трансмісію культурного капіталу, про процес його накопичення, а точніше – про значущість дитячого віку, як стартового етапу цього процесу. Також спостерігається статистично значущий зв'язок між віком виникнення інтересу до читання і видом професійної діяльності матері (0,18), а також віком активізації інтересу до читання і оцінкою студентами своїх батьків як начитаних людей (0,2): вищі ранги «начитаності» батьків корелюють з більш раннім виникненням інтересу до читання.

Слід зазначити, що такий ресурс культурного капіталу як наявність домашньої бібліотеки (як у респондентів, так і у їх батьків) пов'язаний з видом професійної діяльності батьків студентів (0,2). Але зв'язок цього ресурсу з успіхами у навчанні виявився дуже слабким і статистично незначущим.

Результати двомірного розподілу підштовхнули нас до більш детального аналізу. Ми побудували фільтри за шкалою успішності студентів для того, щоб побачити якісні відмінності в структурах культурних капіталів «відмінників», «хорошистів» і «трієчників». В результаті нами були виявлені істотні відмінності в часових витратах на читання книг (див. табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл відповідей студентів на запитання: «Скільки приблизно часу в день ви витрачаєте на читання книг?» (% до всіх опитаних)

	«Відмінники» (n=22)	«Хорошисти» (n=96)	«Трієчники» (n=72)
Більшу частину	33,3	4,4	2,7
Близько 50%	22,2	14,1	16,2
Близько 30%	22,2	30,4	23,0
Близько 20%	0,0	19,6	18,9
Близько 10%	11,1	16,3	12,2
Читаю мало й рідко	11,1	15,2	27,0

Як бачимо, «відмінники» витрачають досить багато часу на читання книг, і ці часові витрати істотно перевищують аналогічні витрати «хорошистів» і особливо «трієчників». Приблизно така ж картина вимальовується і щодо читання журнальних статей. Часові витрати на читання інформації в Інтернеті також суттєво відрізняються у «відмінників», «хорошистів» в «трієчників». 50% «відмінників» відзначили, що витрачають на це більше половини вільного часу, в той час як серед «хорошистів» таких 15,6%, а серед «трієчників» – 28,4%. В цілому за результатами кореляційного та порівняльного аналізу можна зробити висновок, що знанієво-інформаційний тип культурного капіталу має властивість конвертуватися у академічні оцінки студентів.

За нашими припущеннями, заснованими на висновках, зроблених зарубіжними вченими, статусний культурний капітал має конвертуватися в соціальний капітал (тобто сприяти закріпленню в статусних групах, встановленню і зміцненню соціальних зв'язків тощо). У зв'язку з цим ми очікували побачити зв'язок між ресурсами, що відповідають даному типу капіталу (відвідування різних «культурних» закладів та заходів) і колом спілкування студентів, а також їх хобі. На жаль, ми не виявили статистично значущих зв'язків між відповідними ознаками, що скоріше за все пов'язане з недосконалістю інструментарію нашого дослідження.

Утім, нами були виявлені статистично значущі зв'язки між частотою відвідування різних «культурних» закладів (або заходів) і окремими якостями студентів, такими, як: здатність адаптуватися до змін (0,2); прагнення виділятися (причому, це прагнення вище у тих, хто частіше відвідує виставки і концерти класичної музики (0,16; 0,18, відповідно) і особливо у тих, хто відвідує концерти сучасних виконавців (0,23)); прагнення до отримання нових знань (0,2) (це прагнення вище у тих, хто частіше відвідує театри, але не музеї, кінотеатри, концерти); прагнення до самореалізації (0,2), ті студенти, які більше «прагнуть», частіше відвідують кінотеатри.

Оцінка студентами своїх комунікативних здібностей (швидкості і легкості встановлення контактів із незнайомими людьми) пов'язана з частотою відвідування концертів класичної музики (0,18) і частотою відвідування концертів сучасних виконавців (0,2). Оцінка студентами себе

як культурних людей корелює з частотою відвідування театрів і концертів класичної музики (0,2) і в меншій мірі – з відвідуванням виставок (0,17), що свідчить про статусне значення відповідних ресурсів культурного капіталу (можливо, відвідують для того, щоб підтримувати статус «культурної людини»).

Цікаво, що деякі ресурси культурного капіталу статусного типу також, як і знанієво-інформаційного, пов'язані з успішністю у навчанні. Наприклад, виявився статистично значущий зв'язок між частотою відвідування театрів і оцінками студентів у заліковій книжці. Однак в даному випадку коефіцієнти ламда Гудмана свідчать про те, що успішність впливає на частоту відвідування театрів, а не навпаки, тому навряд чи можна говорити про конвертацію. Утім, такий зв'язок підкреслює статусне значення відвідування різних «культурних» закладів, тобто така діяльність начебто «виходить» від статусу студента (як «відмінника», «хорошиста» тощо).

Також слід зазначити, що відвідування «культурних» закладів, зокрема театрів і концертів сучасних виконавців, корелює з профілем спеціальності, за якою навчаються студенти (0,18 і 0,25 – відповідні коефіцієнти кореляції). Цікаво, що профіль навчання, в свою чергу, пов'язаний з видом професійної діяльності матері (0,23) і в меншій мірі – батька (0,18).

Висновки.

Роблячи висновок, підкреслимо, що, дійсно, відвідуючи різні «культурні» заклади та заходи, студенти підтримують свій статус. Однак кореляційний аналіз дозволяє припустити, що даний тип капіталу більшою мірою пов'язаний не з соціальним, а з людським капіталом студентів (тобто не так з колом знайомств і зв'язків, скільки з людськими якостями і прагненнями: комунікативними, самовираження, отримання нових знань). Також вважаємо за необхідне зазначити, що нам вдалося простежити часову трансмісію статусного капіталу і зробити висновки про те, що частота відвідуваності різних «культурних» закладів та заходів сучасними студентами корелює з частотою відвідування цих же місць в дитячому віці (має місце статистично значущий зв'язок і в переважній більшості випадків коефіцієнти кореляції є не нижчими за 0,2).

У результаті вивчення наукової літератури, а також спираючись на результати емпіричних досліджень, ми дійшли висновку, що культурний

капітал є потужним фактором впливу на процеси особистісного розвитку і соціально-статусної мобільності. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне постійне відслідковування результатів конвертації культурного капіталу студентів, які знаходять прояв у їх подальших кар'єрних досягненнях і професійно-трудої самореалізації після закінчення ЗВО.

На нашу думку, поряд з трансляцією професійних знань, формуванням умінь і компетенцій сучасний заклад вищої освіти має прагнути до нових стратегічних цілей, пов'язаних зі змі-

цненням, розвитком культурного капіталу студентів. Процес накопичення і розвитку культурного капіталу в системі вищої освіти передбачає вирішення наступних важливих завдань: створення на базі навчальних закладів науково-освітніх комплексів, які наблизили б носія культурного капіталу (студента) до практичної сторони майбутньої професійної діяльності; концентрація освітніх програм на процесах саморозвитку і самонавчання студентів (що обов'язково передбачає активну роботу з літературою, активне читання).

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Большаков Н. В. Измерение культурного капитала: от теории к практике / Н. В. Большаков // Мониторинг общественного мнения. – 2013. – № 6. – С. 3-13.
2. Бурдые П. Практический смысл / П. Бурдые. – СПб.: Алетея, 2001. – 562 с.
3. Бурдые П. Формы капитала / П. Бурдые. – М.: РОССПЭН, 2004. – С. 608-619.
4. Колотило М. О. Культурний капітал та особливості його відтворення у вищій освіті (соціально-філософський дискурс) / М. О. Колотило // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. – 2013. – Т. 21. – № 23. – С. 184-191.
5. Радаев В. В. Понятие капитала, формы капиталов и их конвертация / В. В. Радаев // Экономическая социология. – 2002. – Т. 3. – № 4. – С. 20-89.
6. Самарина И. С. Культурный капитал студенческой молодежи в условиях перехода России на инновационный тип развития / И. С. Самарина. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/kulturnyi-kapital-studencheskoi-molodezhi-v-usloviyakh-perekhoda-rossii-na-innovatsionnyi-ti#ixzz41uvOCqRU>.
7. Социокультурная среда вуза – фундамент накопления студентами культурного капитала. – Режим доступа: <https://almavest.ru/ru/node/1176>.
8. Тросби Д. Культурный капитал. Прагматика культуры / Д. Тросби. – 2003. – Режим доступа: <http://artpragmatica.ru/analitics/?uid=18>.
9. DiMaggio P. Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on Grades of U.S. High School Students / P. DiMaggio // American Sociological Review. – 1982. – № 47 (2). – P. 189-201.
10. Fuller S. Why Science Studies Has Never Been Critical of Science / S. Fuller // Philosophy of the Social Sciences. – 2000. – Vol. 30. – Issue 1. – P. 5-32.
11. Gunn S. Translating Bourdieu: cultural capital and the English middle class in historical perspective / S. Gunn // The British journal of sociology. – 2005. – № 1. – P. 12-34.
12. Lindh G. A Swedish Perspective on the Importance of Bourdieu's Theories for Career Counseling / G. Lindh, E. Dahlin // Journal of Employment Counseling. – 2000. – Vol. 37. – Issue 4. – P. 194-203.
13. Noble J. Cultural capital as an explanation of variation in participation in higher education / J. Noble, P. Davies // British Journal of Sociology of Education. – 2009. – № 5. – P. 162-198.
14. Sullivan A. Cultural Capital and Educational Attainment / A. Sullivan // Cultural Capital and Educational Attainment' Sociology. – 2001. – Vol. 35. – P. 893-912.

REFERENCES

1. Bolshakov, N.V. (2013). Izmerenie kulturnogo kapitala: ot teorii k praktike [Measuring cultural capital: from theory to practice]. *Public opinion monitoring*, 6, 3-13 [in Russian].
2. Burde, P. (2001). *Prakticheskiy smysl* [Practical sense]. St. Petersburg: Aleteya [in Russian].
3. Burde, P. (2004). *Formy kapitala* [Forms of the capital]. Moscow: ROSSPEN [in Russian].
4. Kolotilo, M.O. (2013). Kulturniy kapital ta osoblivosti yogo vidtvorennya u vischiy osviti (sotsialno-filosofskiy diskurs) [Cultural capital and peculiarities of its reproduction in higher education (socio-philosophical discourse)] *Visnyk of Dnipropetrovsk University. Philosophy, Sociology, Politology*, 23(4), 184-191 [in Ukrainian].
5. Radaev, V.V. (2002) Ponyatie kapitala, formy kapitalov i ih konvertatsiya [The concept of capital, forms of capital and their conversion]. *Economic sociology*, 4, 20-89 [in Russian].
6. Samarina, I.S. (2010) *Kulturniy kapital studencheskoy molodezhi v usloviyakh perekhoda Rossii na innovatsionniy tip razvitiya* [Cultural capital of student youth in the conditions of Russia's transition to an innovative type of

development]. Retrieved from: <http://www.dissercat.com/content/kulturnyi-kapital-studencheskoi-molodezhi-v-usloviakh-perekhoda-rossii-na-innovatsionnyi-ti#ixzz41uvOCqRU> [in Russian].

7. Sotsiokulturnaya sreda vuza – fundament nakopleniya studentami kulturnogo kapitala [Sociocultural environment of the university – the foundation of the accumulation of cultural capital by students]. Retrieved from: <https://almavest.ru/ru/node/1176> [in Russian].

8. Trosby, D. (2003). Kul'turnij kapytal [Cultural capital]. *Pragmatics of culture*. Retrieved from: <http://artpragmatica.ru/analitics/?uid.=18> [in Russian].

9. DiMaggio, P. (ed.). (1982). Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on Grades of U.S. High School Students. *American Sociological Review*, 47 (2), 189-201.

10. Fuller, S. (2000). Why Science Studies Has Never Been Critical of Science. *Philosophy of the Social Sciences*, 30 (1), 5-32.

11. Gunn, S. (2005). Translating Bourdieu : cultural capital and the English middle class in historical perspective. *The British journal of sociology*, 1, 12-34.

12. Lindh, G., & Dahlin, E. (2000). A Swedish Perspective on the Importance of Bourdieu's Theories for Career Counseling. *Journal of Employment Counseling*, 37 (4), 194-203.

13. Noble, J., & Davies, P. (2009). Cultural capital as an explanation of variation in participation in higher education. *British Journal of Sociology of Education*, 5, 162-198.

14. Sullivan, A. (2001). Cultural Capital and Educational Attainment. *Cultural Capital and Educational Attainment' Sociology*, 35, 893-912.

Ірина Сергіївна Нечітайло

Доктор соціологічних наук, доцент
Завідувач кафедри соціології
Харківський гуманітарний університет «Народна
українська академія»
61000, м. Харків, вул. Лермонтовська, 27

Email: nechit@ukr.net

Iryna Nechitailo

Doctor of sociological sciences, associate professor
Head of the Department of Sociology
Kharkov University of Humanities «People's Ukrainian
Academy»
27, Lermontovska Str., Kharkiv, 61000, Ukraine

Павло Олександрович Назаркін

Аспірант
Харківський гуманітарний університет «Народна
українська академія»
61000, м. Харків, вул. Лермонтовська, 27

Email: pavel.nazarkin@gmail.com

Pavel Nazarkin

Postgraduate Student
Kharkov University of Humanities «People's Ukrainian
Academy»
27, Lermontovska Str., Kharkiv, 61000, Ukraine

Цитування: Нечітайло І. С. Культурний капітал сучасної студентської молоді: структура, типи і практики накопичення (на прикладі студентства м. Харкова) / І. С. Нечітайло, П. О. Назаркін // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2019. – Т. 22. – № 4. – С. 5-14.

Citation: Nechitailo, I.S. (2019). Kulturnyi kapital suchasnoi studentskoi molodi: struktura, typy i praktyky nakopychennia (na prykladi studentstva m. Kharkova) [Cultural capital of modern student youth structure, types and practices of accumulation (for example, students of Kharkiv)]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 22 (4), 5-14.

Стаття надійшла / Article arrived: 01.03.2019

Схвалено до друку / Accepted: 05.04.2019